

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ

У статті розглянуто особливості виникнення та прояви посттравматичного розладу у дітей. Визначено вплив посттравматичного стресового розладу на загальний стан життя дитини. З'ясовано можливості та доцільність застосування соціальної реабілітації з метою подолання посттравматичного стресового розладу у осіб дитячого віку.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, соціальне благополуччя, соціальна реабілітація.

The article deals with the peculiarities of the occurrence and manifestation of post-traumatic disorder in children. The influence of post-traumatic stress disorder on the general state of life of a child is determined. The possibilities and expediency of using social rehabilitation in order to overcome post-traumatic stress disorder in children are determined.

Key words: post-traumatic stress disorder, social well-being, social rehabilitation.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день одним із найбільш поширених негативних станів, пов'язаних з психологічними особливостями людини, є посттравматичний стресовий розлад – ПТСР. Причинами даного розладу стають психотравмуючі події, які негативно впливають на психічний стан людини та спричиняють низку негативних реакцій: тривожні та депресивні розлади, підвищена агресивність, емоційна нестійкість, асоціальність тощо. Особливо актуальним ПТСР є для дітей, адже діти є найбільш вразливими до негативних психічних впливів, оскільки їх психічний стан у такому віці є нестабільним. Близько 30% осіб, що пережили психотравмуючу подію, стикаються з ПТСР, і серед них – діти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань посттравматичного стресового розладу у дітей зверталась обмежена кількість вітчизняних дослідників. В. Горбунова [2] у своєму дослідженні розглядала поширеність симптоматики ПТСР серед дітей в Україні, Н. Пророк [3] звертала увагу на особливості прояву та причини виникнення ПТСР у дітей. Однак, дослідники не звертаються до питань реабілітації дітей з посттравматичним стресовим розладом.

Постановка завдання. Враховуючи усе це, необхідно розробляти дієві кроки, спрямовані на усунення посттравматичного стресового розладу серед дітей, актуальність якого стала все більшою в умовах війни.

Одним із ефективних методів, на нашу думку, є саме соціальна реабілітація. Таким чином, дослідження спрямоване на визначення ефективності застосування соціальної реабілітації у контексті посттравматичного стресового розладу у дітей.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю» соціальна реабілітація є видом соціальної роботи, що спрямована на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді. На нашу думку, даний напрямок реабілітації може бути дієвим у контексті ПТСР дітей, оскільки допоможе відновити не лише їх психологічне благополуччя, але й соціальні функції, що є невід'ємною складовою їх розвитку у такому віці [4].

Загалом, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), згідно з Міжнародною класифікацією хвороб 10го перегляду, являє собою тяжкий психічний стан, який виникає в результаті одиначної або повторюваної психотравмуючої події (воєнних дій, природних або техногенних катастроф, серйозних нещасних випадків, спостережень за насильницькою смертю, перебування в ролі жертви знуцань, тероризму, сексуального насилля або іншого злочину). В умовах війни ПТСР – особливо актуальний, адже війна – це подія, яка деструктивно впливає на особистість, змушуючи її перебувати у постійному стресі. При цьому у випадку емоційних проявів ПСТР проявляється у якості відсутності мотивації на майбутнє, тривожності, спалахів гніву, постійних спогадів про травматичні події, самотності, безпораддя тощо [5].

Варто зауважити, що ПТСР є характерним для багатьох осіб, незалежно від їх віку. Протягом останніх років, починаючи з 2014 року, враховуючи усі негативні події у нашій країні, діагноз ПТСР почав все частіше ставитись особам молодого віку, насамперед дітям. Згідно з дослідженням, що проводилось під егідою Фонду «Діти та війна», у якому взяли участь 1505 осіб, симптоми ПТСР було виявлено у 28% усіх дітей. На жаль, дане дослідження проводилось лише в одному регіоні, однак його результати є особливо вагомими, адже свідчать про актуальність проблеми посттравматичного стресового розладу серед українських дітей [2].

Також варто зазначити, що прояви посттравматичного стресового розладу можуть ускладнюватись у зв'язку з інтенсивним процесом розвитку дитини, насамперед – головного мозку. У такому випадку діти стають більш вразливими до переживання психологічних травм, внаслідок чого можуть значно більше страждати від їх впливу та наслідків. Окрім цього, травматичні події можуть вплинути на дитину значно більше, ніж на дорослого індивіда, оскільки у такому віці діти ще не здатні осмислювати усе, що з ними відбувається. Також прояви ПТСР у дитячому віці спостерігаються переважно у перші тижні впливу травматичної події, що

зумовлює необхідність надання допомоги ще від появи перших симптомів даного стану [3].

Окрім цього, причинами появи посттравматичного розладу у дітей можуть слугувати різні події [3]:

- Безпосередньо війна та події, які її супроводжують – вимушене переселення дитини, життя в окупації, бойові дії, свідками яких стає сама дитина;
- Терористичні атаки, природні або техногенні катастрофи, що призвели до великої кількості жертв;
- Смерть близької людини;
- Сексуальне або фізичне насилля;
- Розлучення батьків та розлучення дитини з батьками тощо.

Враховуючи вищезазначені причини появи посттравматичного розладу, зауважимо, що на даний момент ПТСР є особливо актуальним, оскільки військові дії, що відбуваються у нашій країні, спричиняють низку психічних проблем, які можуть проявлятися і у осіб дитячого віку. Наслідки даного розладу для дитини є особливо негативними [6]:

- Схильність до депресії або наявність депресивного розладу;
- Підвищена тривожність;
- Поява психосоматичних реакцій;
- Агресивність;
- Асоціальність тощо.

Окрім цього, ПТСР негативно впливає на соціальну поведінку дитини: вона стає менш комунікабельною, погіршуються відносини з близькими людьми тощо. Дитина занурюється у себе, сам-на-сам залишаючись з даними переживаннями. У такому випадку дитина потребує допомоги спеціаліста. Важливу роль у подоланні ПТСР відіграють психотерапевт і психолог, роль яких полягає у наданні дитині допомоги у вирішенні саме психічних проявів посттравматичного стресового розладу. Окрім цього, вирішується проблема із супутніми розладами та негативними психічними станами. Проте зазначимо, що зазвичай допомоги даних спеціалістів недостатньо, тому існує потреба у проведенні комплексної реабілітації, одним із напрямків якої є соціальна реабілітація.

Соціальна реабілітація у такому випадку має бути спрямована на відновлення людини від посттравматичного стресового розладу, що полягатиме у відновленні її психічного стану та благополуччя, соціальних функцій, здатності до належної поведінки в оточенні тощо. Соціальна реабілітація дітей, що страждають на ПТСР, дозволить повернути їх у реальне життя, надавши їм можливість навчатись, спілкуватись, а також бути активними членами суспільства [7].

Соціальна реабілітація ПТСР може здійснюватись:

- Працівниками соціальної сфери;

- Соціальними психологами та педагогами;
- Психіатрами;
- Психологами та педагогами загальної практики.

Окрім цього, зазначимо, що, на нашу думку, соціальна реабілітація дітей, що страждають на ПТСР, повинна мати комплексний характер, а, отже, здійснюватися не лише фахівцями однієї сфери, а водночас психологами, психіатрами, педагогами та працівниками соціальної сфери. Саме так існує можливість провести повноцінну соціальну реабілітацію дитини, що страждає на ПТСР.

Соціальна реабілітація дітей з посттравматичним стресовим розладом може відбуватись наступним чином:

- Проведення тренінгів, спрямованих на покращення психологічного та соціального благополуччя дитини за участі фахівців та батьків;
- Проведення індивідуальної соціальної реабілітації, що допоможе усунути наявні прояви посттравматичного стресового розладу;
- Створення спеціалізованих програм соціальної реабілітації дітей, які мають запроваджуватись на базі установ соціальної сфери, закладів освіти, медичних закладів або центрів надання психологічної допомоги.

Програми соціальної реабілітації, на нашу думку, можуть бути найбільш ефективними, оскільки дадуть можливість провести повноцінну соціальну реабілітацію дитини у групі, разом з іншими дітьми, що страждають на ПТСР. Шляхом активної ігрової діяльності, наявності позитивних емоцій та застосування психотерапевтичних методів буде покращено загальний психічний стан дитини, а також проведено роботу з її належної соціальної інтеграції у суспільство після наслідків посттравматичного стресового розладу.

Висновок. Отже, соціальна реабілітація дітей, що страждають на посттравматичний стресовий розлад, у перспективі є одним із ефективних методів подолання ПТСР та його негативних наслідків. Спеціалізовані заходи та програми соціальної реабілітації дозволять покращити психічний стан дітей, відновити її психічне та соціальне благополуччя, а також належним чином адаптувати дитину до соціуму та відновити втрачені соціальні функції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Романчук О. І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії. 2017 [Електронний ресурс]. URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf
2. Климчук В.О., Горбунова В.В. Поширеність симптоматики ПТСР серед дітей в Україні. Сучасні соціокультурні та психолого-педагогічні координати розвитку дитини: Матеріали всеукраїнської конференції (19-20 квітня 2018 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вид-во ТНУ імені Володимира Гнатюка, 2018. С. 65-68
3. Пророк Н. В. Особливості посткризової психологічної діагностики дітей. Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-

практичної конференції (м. Лисичанськ, 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г., 2017. С. 157–161.

4. Закон України від 15.01.2009 № 878-VI. Соціальна реабілітація [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM037009>
5. Галич М. Ю., Литвин В. В. Загальна характеристика посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного часу: діагностика та профілактика. Юридична психологія. Випуск №1 (30). 2022. С. 22-28
6. Горбунова В. Посттравматичний стресовий розлад. Центр психічного здоров'я і психотерапії «Простір Надії» [Електронний ресурс]. URL: https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/PROSTIR_NADIJY-dr.pdf
7. Спартак О. С. Психосоціальна реабілітація посттравматичних стресових розладів. Psychological Journal. Volume 7 Issue 7 (51). 2021. С. 78-86

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Гуріч В.О.